

XIX століття). – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 1998. – 176 с.

16. Швидько Г.К. Бунчукові товариші // Українське козацтво: Мала енциклопедія. / Керівн. авт. кол. Ф.Г. Турченко. Відп. ред. С.Р. Лях. – К. – Запоріжжя, 2006. – С. 62.

17. Шевчук В. Примітки / В. Шевчук // Київська старовина. – 1994. – № 3. – С. 45.

Гриценко А.П. Потеря влияния Савичев в 1720–1740-е годы как результат наступления российских вельмож на права украинских старшин

Статья посвящена вопросу потери влияния украинской старшины в 1720–1740-х годах на примере рода Савичей и постепенного восстановления их могущества с приходом к власти гетмана Кирилла Разумовского.

Автор статьи исследует значение родства потомков генерального писаря Семена Савича с другими известными старшинскими родами Левобережной Украины Ханенко и Якубовичей для расширения собственных земельных владений в XVIII в.

Ключевые слова: Савичи, старшинские рода, бунчуковый товарищ, военный товарищ.

Hrytsenko A.P. The Savyches loss of the influence in the years 1720-1740 as a result of Russian nobles attack on the rights of Ukrainian officers

The article deals with the loss of influence of petty Ukrainian families in the 1720-1740's kind of an example the Saviches and their influence gradual recovery with the arrival of Hetman Kyrylo Rozumovskyi.

The author of the article shows value of relationship of descendants of the general clerk Savych with other famous Left Bank Ukraine officers' families Khanenko and Yakubovich for expansion of their own land possession in the 18 th century.

Key words: the Savyches, the officers' familie, mace comrade, military comrade.

17.02.2016 р.

УДК [94(977)(093.4): 347.67] «17»

А.В. Попружна

НЕОПУБЛІКОВАНА ДУХІВНИЦЯ ГЕНЕРАЛЬНОГО ОСАВУЛА ІВАНА МАНУЙЛОВИЧА

У статті оприлюднено духівницю генерального осавула Івана Мануйловича (1734 р.), яка є цінним джерелом соціально-економічного, родинного, духовного життя представників соціально-політичної еліти Гетьманщини другої половини XVII–XVIII ст.

Ключові слова: І. Мануйлович, Глухів, духівниця.

Актуальність статті зумовлена зростанням інтересу до вивчення історії повсякденності, складовою якої були поховальні ритуали і практики. За доби Гетьманщини сформувалася самотня поховальна культура козацької старшини, однією з складових якої були духівниці. Акти останньої волі козацької старшини засвідчують підготовку

до завершення життєвого циклу представників соціально-політичної еліти Гетьманщини другої половини XVII–XVIII ст.

Мета статті полягає в оприлюдненні неопублікованої досі духівниці генерального осавула Івана Мануйловича, який належав до складу соціально-політичної еліти, що інтенсивно формувалась протягом другої половини XVII–XVIII ст. і відіграла значну роль в історії Гетьманщини.

Відомо, що життя та військова кар'єра Івана Мануйловича були пов'язані з Глуховом. У 1711 р. він згадувався як значний військовий товариш, у 1713–1714 рр. займав посаду осавула Генеральної артилерії, до 1728 р. – глухівського сотника, у 1724–1727 рр. – одного з правителів Генеральної військової канцелярії, у 1728–1738 рр. – генерального осавула. Помітну роль у кар'єрі Івана Мануйловича відіграли його родинні зв'язки та підтримка спочатку з боку його вітчима глухівського сотника Василя Ялоцького, а згодом – тестя генерального судді Олексія Турянського.

Іван Мануйлович уклав тестамент за шість років до смерті. Формуляр документу має традиційні складові – звернення до Бога, обрання місця поховання, розподіл майна, санкції за порушення, підписи свідків. Як і більшість представників козацької старшини, Іван Мануйлович обрав місцем останнього притулку Михайлівський храм у Глухові (збудований у 90-х рр. XVII ст. та зруйнований у результаті пожежі в 1784 р.). Водночас автор заповіту припустив, що може бути похований далеко від дому у разі загибелі під час військового походу. На поховання та поминання протягом року він заповів п'ятсот золотих, а на сорокоусти до храмів Глухова, Петропавлівського монастиря та церков у власних володіннях – тисячу золотих, які зять Іван Пироцький «руками своїми роздать должен».

Відомо, що ще за життя у 1714 р. Іван Мануйлович пожертвував «футор Шеинку и млин о двух колах з двором и пущеною» «на молитви» до обителі Гамаліївської [4, с. 385].

Тестамент ілюструє господарсько-економічні уподобання й заняття козацької старшини. Так, серед нерухомих маєтностей генерального осавула були шинки, комори, млини, винниці, солодовня, пасіка, броварня. Особливу увагу у тестаменті заповідач приділив своїй козацькій зброї, заповівши її онуку Степану.

Головними спадкоємцями, яким було залишено більшість маєтностей, стали дочка і зять – Марія та Іван Пироцькі. Втім, відомо, що після смерті Івана Мануйловича його племінник, генеральний бунчужний Дем'ян Оболонський, провів успішний судовий процес проти Івана Пироцького, в результаті якого відібрав значну частину спадку

Івана Мануйловича (села Бачевськ, Семенівку, Степанівку, Ромашкове) [5, с. 116–124].

Помер Іван Мануйлович у 1740 р. На жаль, невідомо, чи була виконана його остання воля щодо місця поховання. Втім, відомо, що рід генерального осавула Івана Мануйловича згадувався у синодіках Києво-Печерської лаври та Софіївського монастиря [3, с. 110–116].

Духівниця генерального осавула Івана Мануйловича є цінним джерелом з історії поховальної культури, повсякденного життя, родинних пріоритетів одного з представників козацької старшини. Водночас вона є джерелом з історії Глухова, адже у ній згадуються райони, храми, а також приміські села, урочища й річки, Севська брама – одна з брам Глухівської фортеці [2, с. 47]. Ці відомості збагачують уявлення про Глухів та його передмістя у першій половині XVIII ст.

Документ опрацьований на підставі правил передачі тексту кириличних документів XVI–XVIII ст. популярним методом. Місця, у прочитанні яких бракує певності, позначені знаком питання.

Вважаємо своїм обов'язком висловити вдячність директору Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського Л. Дубровіній за допомогу в підготовці даної публікації.

Посилання

1. Коваленко Ю. Глухівські фортифікаційні споруди / Ю. Коваленко // Сіверщина в історії України: Збірник наукових праць. – К. – Глухів, 2013. – Вип. 6. – С. 42–49.
2. Кривошея В.В. Сегмент родової пам'яті в монастирських і церковних синодіках / В.В. Кривошея // Національна та історична пам'ять: Збірник наукових праць. – К., 2013. – Вип. 6 – С. 100–116.
3. Лазаревский А. Люди Старой Малороссии. Мануйловичи / А. Лазаревский // Киевская старина. – 1887. – № 8. – С. 627–638.
4. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник / В.Л. Модзалевский – К.: Типография т-ва Г.Л. Фронцкевич и Ко, 1912. – Т. 3: Л–О. – С. 385–386.

Духівниця генерального осавула Івана Мануйловича, 1734 р.

Я, раб Божій, Іван Мануйлович, есаул войскової генералній. Благодатю всемогучого Бога здоров еще будучи при совершенном разуме, а уважаючи на смертелность, жеб внезапно, яко тать мя неготового не постигла, таковіи завремено (?) звичне Христианского, о души и грешном теле моем (?) (?) по zostалих жене моей Васси Алексеевне Турансковне [1], и дочери моей Маріи Мануйловичовне Ивановой Пироцкой [2] з мужем ей и зятем моим и потомству их сим моим добровольным тестаментом чиню порядок. Наипервей душу мою в руце всемогущаго Бога, яко сотворителя свого от него же создан, если так при кончине жития моего, яко и в бесконечных (?) (?) веруя и надеяся при том и смиренно его ж маестат Божіи моля да милостив будете й и в

день втораго и страшного пришествия, а тело мое грешное, яко земля земле паки да предастся при парахиальной церкви нашей святого архистратига Михайла, а ще временное житие мое судьбами Божіими в дому моем придерся мне кончити, а ще же в служби где и в далеком растоянии, теди где Бог благоволитиме, там погребсти завещаю, однако же на погребение и на усех столах иж до годового священникам, дияконам, дякам, понамарям, странным, убогим и нищим роздати золотих пять сот за душу мою приказую, а на сорокоустіи по всех церквах глуховских, тако ж по селах моих и где толко хутори мои найдутся, тут же на монастыр глуховскій Петропавловскій [3], и на прочіи обители святыє золотых тысячу записую, що усе зять мой Іван Пирацкій руками своими роздать должен. Жене моей, Васси Алексеевне Турансковне, слободку в селе Ромашкове [4], на купленной мною земле моей поселенную с людьми и двором в той же слободце стоящий со всем строением як в себе имеется, винницу о трех казанах медных, гаи, поля и сеножати до того добра приналежные, млины в двох (?), и о чотирех колах, всю греблю, пасеку там же стоячую в доживотное ея владение отказую и посполитых людей в том же селе Ромашкове живущих, за службы войсковые мне данных, ей же, жене моей, по кончину ей вручаю. А по смерти ея все вышепомянутые добра и маетность Ромашков должны возвратитись во вечное владение при родной и прямой наследницы дочери моей Марьи Мануйловичовне Ивановой Пироцкой мужеві ея и потомству их. И в вечность той же жене моей Васси футор в миргородском полку на Головах [5] стоячий в мене купленной и построенной со всем набитком, як тепер все имеется, то есть з конми, товаром рогатим и з овцами, и со всем степом, и с прочими угодиями в потомние часы ленгую. Волно ей дати, даровати и продати кому, хотя и записать, карету и четверню коней з шорами, канторами, ленцами, и еще под палубы (крытыя повозки) коней пар две; ей же записую и под возы пар две совсем з хамутами, и дворец на Вериги не [6] (в Глухове) недавно мною у пана Кутневского куплен с садом, пчолы усе за Семеновкою в лесе найдувчиесь, ей же, жене моей подаю во вечность, и с селом Бачевским [7] с подданными и полем пахотным и млином одним прозиваемым старим владети оной жене моей до смерти ея, в дворе месном глуховском по смерть свою жити силна она, и з семеновского гаю дров до двору на потребу привести невозбранно, шинк мурованіи в городе Глухове на ринку стоячий, бровар и солодовню и комор три, а четвертую за местом в доживотное ленгую ей владение, и млин полошковскій о двох каменях оной жене моей во вечность отписую з двором при млыне найдувчиесь и двор недавно мною куплений в

Данили Кутневского с полями, гаем и зрубом, также двор зас? Уздицкій [8] у хабрики купленніи до живота ей самой записую с садом при нем будучим, все сие више приписанние угодия, якие до животне сожителнице моей отписую, тие по смерти ея мают непременно во вечную поссессию.

Дочерь моя Мария Иванова Пироцкая, муж ея и потомство их прямые и сукцессоры принять, а которые во вечность ей отписую в сем тестаменте моем тие силна будет супруга моя волна кому хотя дати, записати и за душу мою ленговати, и продати мимо детей моих, кому хотя позволяю. Млин новокупленіи о двох колах у попа Савинского (уростриги?), в полку прилуцком (ведлуд?) записок з полем пахотним, з степом, и с гаями, и со всеми угодиями, и с товаром рогатим, с конми, и с овечками жене моей Вассі, а по смерти ей внукам моим. Млин мне от пана Ялоцкого даний з ступником на гребле семеновской вручаю жене моей до смерти ей, а по смерти ей дочці моей і внукам моим, сеножати ей половину самой (милной ?) в Заболотове [9], в озерах рыбу ловить, и две у Хижках [10] до жития ей, панеи Анастасьи Мануиловичовне Василиевой Оболонской [11], сестре моей родной, покойная матка наша по своему рассмотрению за живота еще своего, що хотела уделом дала, а по смерти покойной матки нашей поостались имения движимые усем по половине давно мирно поделилисмося, и ни в чем необижен от нас зостаєт! Марию Ивановну Мануйловичовну Иванову Пирацкую, дочер мою и мужа ея и потомство их прямыми природными и правильными наследниками сукцессорами и вечными обладателями всех моих добр движимых и недвижимых, чинячи сим тестаментом укрепляю и веку и сто записую им, а именно двор мой в городе Глухове стоячи, в яком сам жілев со всем як есть, две шинковніи за Сивскою брамою [12] стоячіи, двешинковніи наринкустоячіи мурованіи, комор три в ринку, (и ей верную?) за местом, двор на Веригине построєнніи с приналежними до него хатами, огородами, сеножати и поле, усе, сколько под Глуховом лежит во всех руках, слободку Семеновку [13] во всем як сам владел, то есть двор с хоронным строєнием, греблю з трома колами и четвертим ступником, подданных усех, гай і леси, пасеку уздицкую з лесом, хутор Уздицкій и людей при нем живчих, хутор Тулиголовскій [14] с полями, сеножати под ним млином вишняком, хутор в Хижках з сеножатию и гаем новокупленіи, озера рибне в Заболотове сколько их ест купление, село Ромаши уезду глуховкого з посполитими людьми всеми, да там же в Ромашкове слободку на купленной земле поселенню з подсуседками, з двором и всем хоронным строєнием, ему як себе имеется, винницу о трох казанах, гаи, поля и сеножати до того двора приналежние, млини

о двох (?) и о чотырох колах и всю греблю, пасеку со всем в оном Ромашкове, село Бачевку в уезде глуховском лежачое со всем подданством гаями, лесами и двома млинами, прозываемим Старим и Новым з сеножати и полями со всем ненарушне, село Гудими [15] з дворцем и подданством, полями, сеножати и гаями, хутор (?) там же за Гудимами стоячи купленніи со всеми до него приналежностми, тут же (прут?) новокупленій мной в пана Данила Кутневского на Асмани [16] найдуючієся со всеми млинами, пушою, сеножати и полями, двор у Кутневского купленніи з полем пахотним, усем, сколько есть у Полошках [17] жене моей у вечность волно ей даровати и продать, також в Полошках двор с подданными и полем при сем и стадце мое усе кони та вся рогати овцы и прочую скотину, всю од мала до велика.

Во всех више прописаних маєтностях и хуторах моих, где що сищется все дочери моей, мужу ея и потомству их во вечность и потомству их во вечное владение беспрепятсвенное заживание и в зуполную мощь и диспозицію поручаю и укріпляю и статечно записую и яком правом беспрепятне я владел, тое ж мое право им дочери моей, мужеви ея и детям их во вечние (роды ?) сполна вживаю чрез сей тестамент во вся уступаю тут же одежду мою всю рыцерскую, збрую, то есть кульбаки оправних три и простую одну, шабель три, ронды два, сагайдаков два, ладовницу, пистолетов пар две, фузеи шесть, рог оправніи и протчую апперенцію Степанови Пирацкому, внуку моему, и другому потомству их записую и отдаю вечными часи, (?) (?) що имею о том особенное распоряжение писменое (реестровне?) за рукою моею в мене оставленною объявить, а на все више показанние маєтности и угодіи писменние крепости, а найпаче монаршіе грамоти и гетманские универсалы и купчие записи до совершенного возраста внучат моих Стефана панни Пироцких и прочих их потомства, Ивану Пироцкому бунчуковому товаришови и зятєви моему в соблюдение и содержание з женою его (?) моею поручено сей остатній воле моей завет по власному моему расположению и диспозиции составлена (?) жене, и должна жена и дети мои во всем его це(?) и ненарушне сохранили и исполнили. Богом их Создателем вся твари и отмстителем кому ж да по делом улещаю и грожу, а крєвних моих блиских и далеких покорствєнно прошу ни в чом и наименшом сего тестаменту моего не нарушатъ и противности никакой не являть, но что кому здесь написано, тим без всякого роптания и прекословия доволствоватись конечно, а ще же, кто и в малом чом смети не нарушати и розарятї сей мой тестамент, того да разорит Бог душу с телом, и взаємно да не будет исполенно и его остатное завещание по нему; (изже?) пред нелицемірним судией Хри-

стом Господом хотящим судити живых и мертвых и всяким преступником и нарушителем сей тестаментальной воли моей и нам судитись, которіи злослушание и разорение конечной децизии моей буди (?) (?) бесконечные веки аминь. Да всякому (етушнему?) спивающему и ведущему сей мой остатній завет без наименшаго сумнителства будет вероятен підписом собственной руки моей и приложением власной печати моей ствержаю и умоцное и вечное (?) к сему моему тестаменту подписуюся собственноручно Ея императорскаго величества войска запорожскаго асаул енералній Иван Мануйлович, 1734 року ноябрю шостого дня, в Глухове.

По прошению самого его милости пана асаула енералного (?) обозній енералній Яков Лизогуб подписал.

(?) будучи судиа енералній Иван Борозна подписался.

По прошению самого его милости пана Ивана Мануйловича асаула енералного генералній підскарбій Андрей Маркович подписался.

По прошению воскового енералного асаула его милости пана Ивана Мануйловича, восковій енералній писар Михайло Турковский к сему духовному завету руку приложил.

По устному прошению его милости пана асаула енералного Ивана Мануйловича и обоих сторон посесора в том часу в дому его будучому, асаул восковій енералній Федор Лисенко на сей духовной подписался.

Усне упрошеній о подписе его милости пана Ивана Мануйловича асаула воскового енералного к сему его тестаменту подписуюсь, войсковій енералній хорунжій Яким Горленко рукою власною.

Згодившися на тот час в доме пана Ивана Мануйловича асаула воскового енералного, и по упрошению всех сторон в сем же тестаменте положенній подписался Семен Галецкий бунчужній енералній.

Тут же по згодившіся в доме его милости пана Ивана Мануйловича асаула воскового енералного на сем тестаменте подписался Григорій Панкович асаул полковій прилуцькій.

По прошению воскового енералного асаула его милости пана Ивана Мануйловича Глуховскій и Иванполскій пртопоп (?) Галяковскій к сему духовному крайней его воли тестаменту руку приложил.

По прошению воскового енералного асаула его милости пана Ивана Мануйловича наместник протопопіи глуховской Никифор Иванович к сему духовному крайней его воли тестаменту руку приложил.

По прошению воскового енералного асаула его милости пана Ивана Мануйловича Никифор Шолупина священник николаевскій глуховскій к сему тестаменту руку приложил.

*Институт рукопису НБУ ім.В.Вернадського,
ф.1, спр. 57558, 5 арк.*

1. Васса – дружина Ивана Мануйловича, дочка генерального судді Олексія Турянского.

2. Марія Пироцька – єдина дочка, одружена з бунчуковим товаришем Иваном Пироцьким.

3. Глухівсько-Петропавлівський монастир – чоловічий монастир, заснований у XIII ст. Проіснував до першої чверті XX ст.

4. Ромашкове – село, засноване у XVII ст. Нині Ромашкове – село Середино-Будського району Сумської області.

5. Голтва – село у XVIII ст. входило до Миргородського полку. Нині село Говтва Козельщинського району Полтавської області.

6. Веригин – давній історичний район Глухова.

7. Бачівськ – село відоме з кінця XV ст. Нині село Глухівського району Сумської області.

8. Уздицький хутір – село відоме з першої половини XVII ст. Нині село Уздиця Глухівського району Сумської області.

9. Заболотове – нині село Кролевецького району Сумської області.

10. Хіжки – село, засноване в першій половині XVII ст. Нині село Конотопського району Сумської області.

11. Анастасія Оболонська – сестра, дружина сосницького сотника Василя Оболонського.

12. Севська брама – одна з фортечних брам Глухова середини XVIII ст.

13. Семенівка – село відоме з другої половини XVII ст. Нині село Глухівського району Сумської області.

14. Туліголове – село, засноване в XVI ст. Нині село Кролевецького району Сумської області.

15. Гудими – село Глинської сотні Лубенського полку. Нині село Сумської області, Роменського району.

16. Єсмань – річка, що протікає у Сумській області, права притока річки Реть.

17. Полошки – село відоме з другої половини XVI ст. Нині село Глухівського району Сумської області.

Попружня А.В. Неопубликованная духовница генерального есаула Ивана Мануйловича

В статье опубликовано духовницу генерального есаула Ивана Мануйловича (1734 г.), которая является ценным источником социально-экономической, семейной, духовной жизни представителей социально-политической элиты Гетманщины второй половины XVII–XVIII вв.

Ключевые слова: И. Мануйлович, Глухов, духовница.

Popruzhna A.V. Unpublished testament of Captain General Ivan Manuilovych

The article was published on the will of Captain General Ivan Manuilovich (1734), which is a valuable source of socio-economic, familial, spiritual representatives of the social and political elite of Ukrainian Cossack state of the second half of the XVII–XVIII centuries.

Key words: I. Manuilovych, Hlukhiv, testament.

20.03.2016 p.